

Тетяна Артёмова

ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ ЯК ЦІННІСНИЙ ОПЛОТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Розкрито зміст фундаментального наукового знання як джерела світоглядних засад вільного наукового пошуку в епоху глобальних соціально-економічних трансформацій. Висвітлено творчу місію економічної теорії як ціннісного оплоту суспільства, прийняттого для життя, – гармонічної інституційної архітекτονіки.

Ключові слова: соціально-економічна модернізація, економічна теорія, відносини вартості, економічне благо, інституційна архітектоніка господарювання.

JEL: A130, B410.

У контексті відновлення поступальної відтворювальної динаміки найважливішою ініціативою посткризового розвитку глобальної економіки стали програми національної модернізації. У науковій літературі під модернізацією, як правило, розуміють процес системного перетворення економічних, політичних, культурних, соціальних і науково-технічних механізмів розвитку суспільства, спрямованого на скорочення розриву в рівні національного розвитку з передовими країнами. Здатність сучасних людей науково спрямовувати зміни в суспільстві уточнюються за допомогою поняття "органічної", або інклюзивної, модернізації, яка здійснюється з опорою на ресурси всього суспільства і відповідає інтересам усього суспільства (Геєць, 2010. С. 4). Конкретніше, йдеться про нову індустріалізацію і стратегію соціально-економічного прискорення. Найважливішу роль у процесах соціально-економічної модернізації, що намітилася, покликана відіграти наука – наукове знання загалом.

Між тим, сучасна наука, організована відповідно до законів ринку на засадах економіки знань, не виправдовує покладених на неї надій у формуванні принципово нової світоглядної й управлінської парадигми господарського впорядкування. Традиційні аргументи й обіцянки на користь можливостей за її допомоги забезпечити економічне зростання, підвищити конкурентоспроможність господарювальних суб'єктів, розширити зайнятність, стимулювати інноваційний розвиток виглядають актуальними в контексті боротьби з метастазами кризи, залаткування дір і усунення окремих огріхів у конструкції занепакої будови суспільної економічної системи, але слугують вельми слабким виправданням для існування науки як сфери людської діяльності, покликаної осмислити сакральну природу модернізації глибинних підвалин господарського буття за часів його глобальних трансформацій. У контексті необхідності широкого культурно-історичного осмислення назрілих у світовій економіці загалом інфраструк-

---

Артёмова Тетяна Іванівна (vobulimans@mail.ru), д-р екон. наук, доц.; головний наук. співробітник відділу економічної теорії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

турних реформ громадянське співтовариство звертається до фундаментального наукового знання з вимогою його суспільного самовиправдання, пред'явлення доказів доцільності самого факту його існування. Самовиправдання науки як форми суспільної свідомості, джерела колективного розуму при цьому насправді виявляється самовиправданням доцільності самого суспільного життя і сенсу його модернізації.

Відомо, що епоха модерну ("модерніті"), що історично розгорнулася на європейських теренах починаючи з XVI століття, ознаменувала світсистемний перехід від суспільства аграрного, традиційного до індустріального, буржуазного, або капіталістичного. Фахівці розрізняють кілька етапів капіталістичної модернізації традиційного Заходу (Федотова, Колпаков, Федотова, 2011. С. 6–10): першу (становлення ліберального капіталізму як глобального феномена наприкінці XIX – початку XX століть), другу (організований капіталізм, що пройшов у своєму розвитку впродовж XX століття кілька фаз) і третю (когнітивний капіталізм зламу XX–XXI століть) сучасність. Напевно, цей останній період можна характеризувати як "триваючий модерн", а ініційовані тут у рамках економіки знань програми модернізації – як спроби капіталістичної системи розпочати нове життя на етапі новітньої історії.

Американо-європейська ініціатива "нової економіки" з ядром у формі економіки знань (у конструкті якої ніби знаходив своє глобальне концептуальне завершення і практичне здійснення проголошений епохою Просвітництва проект побудови "царства розуму"), була відображена в низці глобальних програмних документів і знайшла широку підтримку в багатьох регіонах світу. Між тим, визрівання і поширення економіки знань супроводжувала загальна ціннісна деградація господарюючого соціуму на всіх його рівнях; вона заявила про себе на повну силу під час наростання соціально-економічних диспропорцій і катастроф кінця XX – початку XXI століть.

Про ціннісне (духовне) зубожіння капіталістичної системи господарства давно пишуть Дж. Гелбрейт, Р. Інглеарт, М. Кастельс, Т. Сакайя, О. Тоффлер, Л. Туроу, С. Хантингтон, А. Етціоні, інші відомі економісти і соціологи. Проте на зламі століть проблеми морального занепаду в суспільстві виявили межі самого існування останнього як глобального соціуму-універсуму. Тим самим на порядок денний було винесено питання ціннісного осмислення істинного (заповітного) змісту глобального проекту модернізації як процесу перетворення глибинних шарів соціально-економічного буття за допомоги їх оживотворення – творчого відновлення. Місію такого масштабу покликана виконати наука як одна з форм суспільної свідомості, як діяльний суб'єкт, що промисленно відтворює дійсність. Бо якщо співтовариства, що належать до різних релігійних конфесій та, відповідно, говорять різними ціннісними мовами, сьогодні на глобальних просторах дедалі чіткіше втілюють тенденцію "зіткнення цивілізацій", то мова науки як суб'єкта колективного розуму, будучи єдиною і зрозумілою для всіх, здатна відобразити ціннісні устремління всього людства.

Проблема самовпізнання науки як глобального діяльного суб'єкта в певній формі була поставлена у працях В. Вернадського. При цьому автор виступав з позицій неупередженого вченого-натураліста, далекого від релігійних поглядів і "абстрактного філософування", який, "щоб уникнути будь-яких непорозумінь", за характеристики суті суб'єкта, обмежував галузь дослідження феноменом живого природного тіла (живої речовини). У такому контексті наукова думка людського співтовариства виявила себе як глобального (планетного) суб'єкта, що за посередництвом організова-

ної людської праці вподібнюється специфічно-космогонічній геологічній силі, яка закономірно визначає розвиток самого життя на землі (оскільки історія наукової думки виступає як природний процес історії біосфери) (1991. С. 39) і трансформує всю царину активного органічного життя в буття ноосфери. Проте наукове знання є неоднорідним. Структуруючи його, Вернадський вичленовує "вічний остов науки": математичні, логічні науки, апарат фактів і узагальнень (1991. С. 96, 117). Що ж стосується наукового світогляду – морального аспекту науки в особі загальнообов'язкових істин, які відкривають шляхи до досягнення "загального добра людства" в умовах "повної волі наукових розвідок", то початково задані натуралістичні рамки дослідження не дозволяли авторові знайти його джерело. Між тим, проблема ствердження ціннісної платформи наукового знання – сукупності принципів наукового світогляду – стає ключовою у процесі еволюціонування біосфери в ноосферу, без її розв'язання зазначена трансформація виявляється неможливою.

На думку Вернадського, питання про моральний аспект науки, незалежно від релігійного, державного або філософського прояву моралі, для вченого стає "на чергу дня". Він підготовлений усією попередньою історією і в епоху глобальних трансформацій стає справжньою перетворювальною силою. Та держава, яка зможе створити найкращі передумови для реалізації вільного наукового пошуку, звівши до мінімуму перешкоди на його шляху, може розраховувати на роль лідера у становленні ноосфери і досягнення в ній найбільш сталих позицій.

Проте воля наукового пошуку не є тотожною свавіллю, її межі, доволі жорсткі, перебувають усередині самої науки, тобто мають бути прийняті науковим співтовариством добровільно. На думку Вернадського, ці межі виявляються у процесі становлення нової наукової етики (1991. С. 99), а моральна відповідальність ученого за результати своєї творчої діяльності набуває характеру реальної перетворювальної сили не лише в масштабах всесвітнього впорядкування громадського життя, але навіть і на повсякденному побутовому рівні (1991. С. 90–91). Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть стали очевидними результати "переможної ходи наукової думки", вільної від моральних орієнтирів. Розпад Радянського Союзу і глобальна фінансово-економічна криза, масове безробіття, вихолощування ціннісної серцевини суспільних інститутів, потворна поляризація доходів і рівнів життя, "економіка знань" як жалюгідна подоба передбачуваного ідеологами епохи Просвітництва "царства розуму", загальна недовіра й ескалація прямого насильства – такою є ціна, яку сплачує людство за бездуховність і самовпевненість. Практика господарювання переконливо підтверджує припущення Вернадського про те, що моральна сліпота наукового знання є сутнісною причиною неадекватного осмислення глобальних викликів буття, а отже, пропонованих рецептів і програм суспільної відповіді на них.

Проблема ствердження моральних засад наукового пошуку досі залишається відкритою. У контексті глобальної суспільної трансформації, необхідність якої була науково пізнана і поставлена на порядок денний майже сто років тому, її розв'язання також набуває глобального характеру. Сьогодні це є критично важливим для прояснення підстав рівноважного функціонування і сталого розвитку господарюючого соціуму як органічної цілісної системи, тотожним відмові від саморуйнування і суспільному вибору на користь життя як єдино можливого буття розумного ества. Формування ціннісної платформи наукового знання пов'язано з необхідністю фундаментального осмислення сутності життя.

У ХХ столітті сплеск наукового інтересу до проблеми походження і сутності життя спостерігався в 1960-і роки у зв'язку з освоєнням космічного простору (і спробами ідентифікації форм неземного життя), з розвитком кібернетики, хімічних і біологічних наук, що відкривають можливості штучного відтворення життя. Сьогодні проблематика дослідницьких програм, пов'язаних з осмисленням походження і сутності життя, значно звузилася, зосередилася на процесах життєзабезпечення, відкоригувалася відповідно до ринкової кон'юнктури. До наук про життя, як правило, відносять медицину, біологію, генну інженерію, а також галузі знання, пов'язані з моделюванням життя і штучного інтелекту. Існуючий соціальний запит змістив вістря соціально-економічних досліджень феномена життя у площину апології норм медичного, екологічного та інших прав. Успіхи в галузі медицини, моделювання інтелекту і живих організмів, комерціалізація відповідних наукових проектів і прагматична спрямованість суспільної ідеології дедалі більше затушовують трансцендентну сутність буття. Але проблема парадоксальності життя зберігає своє фундаментальне значення для людства і людини.

Пануючий у сучасному суспільствознавстві функціональний підхід (так званий ринковий фундаменталізм) відводить науку від проблеми широкого осмислення життя, але тим не знімає, а лише посилює її. З одного боку, проблема сутності життя продовжує залишатися ареною гострої (хоча зовні малопомітної) світоглядної боротьби – науки, філософії та релігії, матеріалізму та ідеалізму. З іншого боку – передбачена В. Вернадським, а раніше К. Марксом, ідеологами епохи Просвітництва, і, власне, всіма видатними мислителями людства глобальна суспільна трансформація з необхідністю потребує осягнення і ствердження нової, ноуменальної, форми життя як онови царства волі, царства розуму. Для відновлення фундаментальних наукових досліджень сутності життя актуальною підмогою залишається класична спадщина, насамперед, надбання класичної філософії.

Саме в надрах класичної філософії сформований і дбайливо зберігається сам імператив моральності, без соціально-економічного оволодіння яким така суспільна трансформація не може відбутися. З позицій класичної філософської думки, життя є здатність істоти чинити за законами здатності бажання (Кант, 1995 б. С. 128), які за своєю суттю є законами моральності, моралі. Етичні ж норми у формі категоричних імперативів утворюють саму мову розуму, якою він говорить із людством і з кожною окремою людиною. Чим більше освічений розум розмірковує про насолоду життям і щастям, тим далі є людина від істинної задоволеності, говорить Кант. Навпаки, в основі суджень про помірність і навіть зведення до нуля тих вигід, які обіцяє нам розум щодо щастя і життєвих задовольень, потаємно лежить ідея іншої, набагато гіднішої мети людського існування; саме для цієї мети, а не для щастя призначений розум, і тому їй як вищій умові мають насамперед віддавати перевагу люди як розумні істоти, а не своїм особистим цілям (1995 а. С. 62). Істинне призначення розуму має полягати в тому, щоб породити волю не як засіб для досягнення іншої мети, а добру волю саму по собі. Добра воля при цьому не є єдиним і всім благом, але вона становить те Вище благо для людини і людства як розумної істоти, яка одночасно є умовою і для всього іншого, навіть для будь-якого бажання щастя. Поняття доброї волі у формі встановлень природного закону, згідно з Кантом, міститься вже у природному здоровому людському розумі, і його потрібно не так навіювати, як роз'яснити за допомоги розгортання уявлень про обов'язок як необхідність здійснення

вчинку через повагу до закону. Тому що предметом найвищої поваги для людини є закон, і притому (ідеально) лише той закон, який людина сама накладає на себе, але ж як необхідний сам по собі, тобто об'єктивно. Це означає: я завжди маю вчиняти тільки так, щоб я одночасно міг бажати перетворення моєї максими (суб'єктивного принципу вчинків) на загальний закон, говорить Кант (1995 а. С. 67).

Кожна річ у природі підкоряється дії законів, і лише істота, наділена розумом, має волю, або здатність вчиняти згідно з уявленням про закони, тобто згідно з принципами. Уявлення про об'єктивний принцип, оскільки він є примусовим для волі, називають велінням розуму, а формула веління розуму суть імператив. Усі імперативи виражені через *повинність*. Натомість *категоричний імператив* не обмежений ніякими умовами (*не обумовлений*) і як абсолютно, хоча і практично необхідний, є велінням у власному розумінні (1995 а. С. 76–79). Існує тільки один категоричний імператив, а саме: вчиняй лише згідно з таким принципом, керуючись яким ти водночас можеш побажати, щоб він став загальним законом. Загальний імператив обов'язку міг би також провіщати: вчиняй так, ніби твої суб'єктивні вчинки неминуче могли трансформуватися в загальний закон природи.

Таким чином, не потреба в абстрактних роздумах (до чого в неї зовсім немає бажання, поки вона керується нормами здорового глузду), а суто практичні міркування спонукають звичайну людину звернутися до пізнання, вдатися до послуг наукової системи знань, щоб отримати в неї ясні відомості та вказівки щодо джерела й істинного призначення об'єктивного принципу своєї поведінки в зіставленні з принципами суб'єктивними. Це має допомогти повсякденному розуму вийти зі скрутного стану, що виникає внаслідок подвійної вибагливості людської природи, й уникнути небезпеки втратити всі моральні принципи через двозначність. Але і для теоретичного розуму питання про те, як можливий імператив моральності, становить головне утруднення, оскільки об'єктивно уявлювана необхідність не може опертися на жодні конкретні припущення і приклади, як, приміром, з гіпотетичними імперативами. Отже, істинне призначення науки, що претендує на статус фундаментальної, полягає в тому, щоб дати як теоретичному, так і практичному (у двох його іпостасях – теоретико-практичному і повсякденному) розуму (людському мисленню) чіткі моральні орієнтири, які б позбавили його згубних коливань внаслідок схильності до діалектики – упереджених роздумувань. У цьому полягає самовиправдання фундаментального наукового знання в епоху глобальної соціально-економічної модернізації як способу оволодіння категоричним імперативом моральності (ціннісною мовою) суспільного господарювання і передумови творення суспільства, прийнятного для життя, гармонічної інституційної архітекτονіки.

На думку Канта, на роль цариці фундаментального знання претендує метафізика моральності – абсолютно особлива сфера промисленної діяльності, яка, з одного боку, не містить у собі ні грана емпіричних принципів і є далекою від спекулятивно-споглядальної філософії, але з іншого – повністю зумовлює загальнотеоретичну систему знань і визначає всю прикладну науку; вона також повністю ігнорує земну людську природу – "зневажає" антропологію, людські схильності та прагнення до щасливого життя, але ціннісна мова, якою вона говорить, є простою і зрозумілою кожній людині, а практичні закони, які вона обґрунтовує, відкривають шляхи до нормальних умов відтворення життєвих благ для всіх господарювальних суб'єктів. Місію формування метафізики моральності він покладає на філософію – ту її складову, що аку-

мулює постулати чистої практичної філософії, чистого практичного розуму. При цьому храм метафізики моральності як особливої науки (по суті, цариці фундаментальних наук, а разом з тим і всієї сукупності наукового знання) людству ще тільки доведеться спорудити.

Утім, розв'язати проблему, як теоретично, практично й організаційно можливий Категоричний Імператив, яким чином моральний закон може зумовлювати справжню і стійку вигоду, якщо ця вигода має поширюватися на все буття суцього, на всю систему суспільного господарювання, як примирити між собою веління морального обов'язку (цінності Доброї волі) з людською вибагливістю щодо земного щастя, філософія, за визнанням класиків, не в змозі, оскільки не має для цього адекватних скріп – власного ціннісного ядра. Але фундаментальна методологічна неспроможність сучасного наукового знання, зумовлена його спиранням на філософські скрижалі, закриває для людства шляхи глобальної ноосферної трансформації.

Отже, прояснення механізмів діяльної реалізації категоричного імперативу моральності стає сьогодні критично важливим не просто для успішного розгортання програм соціально-економічної модернізації, але для забезпечення самої життєздатності господарської системи в її протистоянні наростанню хаосу і процесійності. Виявлена і дбайливо збережена класичною німецькою філософією "нова формула суспільної моральності" має бути поставлена на службу суспільству, і доки це не відбудеться, фундаментальне наукове знання не зможе впізнати свою історичну місію, а господарське життя наражатиметься на ризик необоротного морального розпаду.

Справді, найхарактернішою ознакою теоретичного розуму сьогодні залишається схильність до діалектики – ціннісної роздвоєності мислення, коли зусилля, пов'язані з вицлюванням етичного ядра наукового знання як об'єктивного загальнометодологічного принципу відновлення засад господарського життя в його трансцендентному змісті за необхідності сполучаються з переслідуванням цілей, орієнтованих на економічний результат. Спроби суб'єктів сучасної економіки знань сформувати платформу прийнятної для життя суспільства за допомоги налагодження механізмів ідентифікації, інституціалізації й ефективного управління існуючою сукупністю соціально-економічних ризиків залишаються лише благими намірами. Їх здійснюють паралельно з безперервним продукуванням загроз і ризиків (Бехман, 2007). Фундаментальні цінності могли б стати надійним навігатором для людства на його шляху до нового модерну, проте міжнародне співтовариство, наскільки воно взагалі існує, має дуже мало таких цінностей, зазначає Дж. Сорос (1999. С. 82–83).

В умовах, коли глобальні виклики буття стають дедалі більш руйнівними, загрожуючи самому існуванню системи суспільного господарства, на місце лідера фундаментального наукового знання історія з необхідністю зводить економічну теорію. У тому, що саме економічна теорія (політична економія) у єдності трьох основних своїх галузей – класичної, неокласичної, інституціональної – здатна забезпечити наступність із класичною філософією і не просто сприйняти впізнаний нею і дбайливо збережений категоричний імператив моральності, але й пояснити його "можливість" – механізми діяльної соціально-економічної реалізації, немає жодних сумнівів. Уже сьогодні економічна наука має у своєму розпорядженні необхідний інструментарій для реалізації цієї місії, акумулюючи найскладніший апарат функціонального аналізу, діалектичний (причинно-наслідковий) метод дослідження, розмаїття інституціональних підходів, наукові основи управління господарськими системами різних рівнів; принципи соціально-економічної

інженерії (моделювання) з урахуванням закономірностей рівноважного функціонування і сталого розвитку господарювальних суб'єктів і багато чого іншого. Але головним аргументом на користь творчої місії економічної теорії є те, що вона "показує свою чистоту як така, що як містить сама в собі свої закони" – тим, що має об'єктом, предметом і методологією свого дослідження поняття і відносини вартості (економічної цінності).

Поняття (як образ відносин) вартості (цінності), будучи системоутворювальним для будь-якої галузі теоретичного знання і людського мислення загалом, ідентифікує (інституціалізує) науку як одну з форм суспільної свідомості й обумовлює сутнісну відмінність наукового знання від мистецтва, досвіду або думки. Те, що становить предмет наукового знання, існує з необхідністю, а отже, вічно, тому що за своїм предметом наукове знання є знання про буття (Аристотель, 1983. С. 175). Буття є тим загальним предметом і основою аналогії, яка пов'язує в єдність різні роди наукового знання, обумовлює їх ієрархію, уможливлює класифікацію. Ієрархія наук відповідає ієрархії форм буття. Місце кожної науки в цій класифікації визначається близькістю її предмета до "чистої форми", тобто ступенем "формальності" її предмета, тому що найвищим предметом метафізики, за Аристотелем, є сутність, яку споглядально осягає лише розум, мисленням про мислення. Підтримуючи історичний діалог, Кант осмислює предмет метафізики (чистого джерела фундаментального знання) ширше – в контексті законів Доброї волі самої по собі, законів моральності, а отже, свободи. Утім, методологічно опікуючи наукове знання (а разом з тим і правила впорядкування господарського буття), філософія зміщає фокус суспільної уваги з початково передбачуваних чистих форм Доброї волі на безбобразні етичні норми внутрішнього законодавства. Інша річ із поняттям і відносинами вартості (економічної цінності), які за своєю природою трансцендентні, суть перетворені чисті форми й одночасно Благо.

Економічна цінність як економічне благо (вихідна умова і корисний результат людської господарської діяльності) у процесі суспільного обміну виявляє свою сутність як взаємообумовлена і взаємоперетікаюча (інституційна) триєдність вартості, граничної корисності та ціни. Економічна цінність як благо є результатом ціннісного вибору в системі "природа – людина – суспільство", здійснюваного на основі взаємодії цінностей, норм і оцінок, а також вибору, що відображає взаємозв'язок цілей господарської діяльності та засобів їх реалізації в умовах економічних альтернатив. Взаємоперетворюючись із суб'єктивного відчуття-"точки" на об'єктивні суспільні відносини, вона розгортається в систему суспільних інститутів (багатомірне буття господарства) і сходиться за межі людської історії, буття суцього – до Вищого блага (Артёмова, 2006).

На відміну від усієї сукупності наук, що у своїй теоретичній (раціональній) частині лише побічно (неявно, опосередковано) ідентифікуються вартісними (ціннісними) відносинами як сутнісними засадами господарського буття, економічна теорія (політична економія) зазначені відносини має як центральну проблему: власний безпосередній об'єкт, предмет, метод, міру. Під впливом вартісних відносин політична економія сформувалася як наука, пізнала Закон господарського життя і відобразила його у власному імені. Відносини вартості є невичерпним джерелом життєвої сили і мудрості економічної теорії, внутрішнім занепокоєнням її чистої форми, заповітним засобом діяльно-трудового відновлення світу, що передує звільненню "природи, що творить" (*natura naturans*) від оков "природи створеної" (*natura naturata*).

В умовах, коли економіка не відігравала чільної ролі у формуванні системи суспільних відносин та інститутів, теорія цінності розвивалася переважно зусиллями філософії та релігії. Згодом економічні відносини в системі суспільного господарювання набувають загального характеру, а вартість утворює зміст цільової функції цієї системи. Одночасно повноваження в поясненні ціннісних механізмів функціонування і розвитку суспільного господарства переходять до економічної теорії. Але зовні цей процес був невидимий, тому що єдина ціннісна теорія визрівала відокремлено у просторі та часі, у стані ідеологічної неприязні наукових шкіл і течій, що її формували. І лише сьогодні, коли теорії вартості, граничної корисності та ціни цілком визріли в надрах економічної науки, а процесійність господарської життєдіяльності досягає свого апогею, розгортаючись у глобальних масштабах, настає час єдиної теорії економічної цінності. Глобальний суспільний запит кардинально змінює місце і роль економічної теорії в суспільстві: вона "стає" попереду всіх наук, щоб опромінювати шляхи розвитку всіх сфер господарської життєдіяльності світлом економічної цінності.

Найвищим предметом метафізики, за Аристотелем (і відповідно до постулатів класичної німецької філософії), є сутність, яку споглядало осягає лише розум – мислення про мислення (1976. С. 40–49). Але зазначений підхід відображає межі розумоосяжного світу, формує для науки і людського мислення (практичного розуму) замкнену систему, схильну до накопичення ентропії та саморуйнування; тим самим руйнівного впливу в період глобальних трансформацій зазнає вся система суспільного господарства. У світлі економічної цінності, відображуваної політичною економією, теоретичний розум отримує справжню свободу для наукового пошуку, а суспільне господарювання – моральні орієнтири економічної поведінки. Економічне благо як економічна цінність, єдина в потрійному визначенні граничної корисності, вартості та ціни, є істинним предметом економічної теорії (політичної економії) й одночасно тією адекватною мірою, яку вона прикладає для впізнання економіки як свого об'єкта. Поняття і відносини економічного блага як цінності мають взаємообумовлену ієрархію, яка дозволяє розглядати суспільне господарство як відкриту, всередині себе вільну систему, відповідну гармонічній інституційній архітектоніці та здатну до її втілення.

Головним аргументом на користь творчої місії економічної теорії в період глобальної суспільної модернізації є те, що вона має внутрішнє ціннісне ядро – єдине в потрійній визначеності граничної корисності, вартості та ціни, яке у згорнутому вигляді містить і адекватно відображає логікою перетворених економічних форм генезис та історичні долі суспільного господарства як буття економічного простору-часу. У певній формі проблема взаємозв'язку буття економічного простору-часу і відносин вартості була окреслена у працях А. Гриценка (2001 та ін.). Послідовне обґрунтування і розгортання зазначеного взаємозв'язку створює передумови для формування методології економічної цінності як ядра нової філософії господарства, а разом з тим нового способу мислення і стилю життя, що відновлюють наступність рівноважного функціонування і сталого розвитку суб'єктів господарювання на всіх його рівнях, від нанорівня до глобального (Артёмова, 2006). Логіко-історичний процес формування економічної цінності є актуальним, тому що він являє собою одночасно "розгортання історії в сучасність" (Гриченко, 1997), а отже, становить серцевину теорії перехідної економіки, здатну обґрунтувати механізми ефективного приборкання господарської процесійності.

Духовне перетворення суспільства через упізнання фундаментальним науковим знанням своєї творчої місії як джерела моральних підвалин

господарського людського співжиття (за Кантом, моральних принципів загального законодавства) складає ціннісні засади глобальної модернізації соціально-економічного буття в напрямку становлення ноосфери як суспільства, прийняттого для життя – гармонійної інституційної архітекτονіки (Институциональная архитектоника..., 2008). Але доти, доки економічна теорія (політична економія) не впізнає свою творчу місію чистого джерела фундаментального наукового знання, доки вона дистанціюється від своєї центральної проблеми, не розглядаючи її як варту невпинної наукової уваги, доки розколотою залишається триєдина за своєю природою вартісна методологічна платформа, весь накопичений економічною наукою (і теоретичним розумом загалом) потужний методологічний арсенал є двогострим знаряддям, що перманентно підриває основи суспільної довіри, а отже, і рівноваги в господарській системі.

Література

- Аристотель (1976) *Метафизика* // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 1. М.: Мысль.
 Аристотель (1983) *Никомахова этика* // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4. М.: Мысль.
 Артёмов Т.И. (2006) *Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования*. К.: Основа.
 Бехман Г. (2007) *Современное общество как общество риска* // Вопросы философии. № 1. С. 26–46.
 Вернадский В.И. (1991) *Научная мысль как планетное явление*. М.: Наука.
 Геєць В.М. (2010) *Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України* // Економіка України. № 3. С. 4–20.
 Гриценко А.А. (1997) *Структура рыночной трансформации инверсионного типа* // Экономика Украины. № 1. С. 4–10.
 Гриценко А.А. (2001) *Эволюция стоимости* // Экономика Украины. № 4. С. 45–55.
 Гриценко А.А. (ред.) (2008) *Институциональная архитектоника и динамика экономических преобразований*. Харьков: Форт.
 Кант И. (1995 а) *Основы метафизики нравственности* // Критика практического разума. СПб: Наука. С.53–119.
 Кант И. (1995 б) *Критика практического разума* // Критика практического разума. – СПб: Наука. С. 121–258.
 Сорос Дж. (1999) *Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности*. М.: ИНФРА-М.
 Федотова В.Г., Колпаков В.Г., Федотова Н.Н. (2011) *Меняющаяся социальность: будущее капитализма* // Вопросы философии. № 6. С. 3–15.

Надійшла в редакцію 20.04.2015 р.

POLITICAL ECONOMY AS A VALUE STRONGHOLD OF SOCIO-ECONOMIC MODERNIZATION

Tetiana Artomova

Author affiliation: Doctor of Economics, Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Email: vobulimans@mail.ru.

The article reveals the contents of fundamental scientific knowledge as a source of philosophical principles of free scientific search during the age of global socio-economic transformations. The author highlights the creative mission of economic theory as a value bulwark of the society, which is acceptable for life, in term of harmonious institutional architectonics.

Keywords: socio-economic modernization, economic theory, value relations, economic benefit, institutional architectonics of economics management.

JEL: A130, B410.